

Ars longa, scientia brevis

Ars longa, scientia brevis

Frans de Haan

Groningen

9 februari 1999

*

In den beginne is er de oerknal. Daarna beginnen de problemen. Evolutie. Ontwikkeling. Fasen. Leven. Dood. Nee, zo ver is men nog niet, te veel verbazing over het pas verworven leven. Ordening. Chaos. Plaatsbepaling, waar zijn wij. Legitimering, waartoe zijn wij. Waartoe zijn wij hier. Na de ontdekking van de spiegeling in het wateroppervlak wordt dit alles een stuk duidelijker. Wij zijn er om te verklaren. Nieuw probleem: wat moeten we verklaren. Alles. Evolutie. Ontwikkeling. Fasen. Leven. Dood. Ordening. Chaos. En dat voor elk deeltje van de macrokosmos en de microkosmos. Wat een werk. Wie zal ons de helpende hand bieden. Wetenschappers.

*

De wetenschapper zoekt. Wat zoekt hij. Hij zoekt een bewijs (formule, effect, deeltje) voor een stelling. Soms omgekeerd: hij zoekt een stelling voor een feit. Een interactief, incrementeel en iteratief proces. Zolang er maar sprake is van een zekere overeenkomst (gelijkenis, verhouding, relatie) tussen bewijs en stelling. Waarom valt een appel. Waarom valt een appel op zijn hoofd. Waarom valt een appel op zijn hoofd in zijn achtertuin. Waarom valt een appel op zijn hoofd in zijn achtertuin op dinsdag de negende. Waarom valt een appel op zijn hoofd in zijn achtertuin op dinsdag de negende terwijl hij nadenkt over de vorm van een appel. Waarom wil hij dat weten.

*

De wetenschapper neemt waar. Hij registreert. Hij kanaliseert zijn primitieve verbazing in afgesproken methoden, slechts een enkele keer in afgesproken effecten of resultaten. Hij bestudeert nauwgezet gegevens, stukjes van een puzzle die nog geen geheel vormen maar die smachtend op zijn ordenende hand wachten. En dan: eureka. Het bad loopt over van zelfbevestiging.

*

Wat doet de wetenschapper. Hij transformeert zijn onzekerheid in een aha-erlebnis. Door talent, bloed, zweet, tranen en vooral door geluk bereikt hij zijn doel: zijn diepewortelde angst voor vallende appels in zijn achtertuin op dinsdag de negende weet hij om te zetten in regels en wetten. Op deze wijze kan de wetenschapper zijn onzekerheid, zijn ambivalentie, zijn angst om beslissingen te nemen, zijn verlegenheid, zijn twijfels aan de noodzaak van zijn bestaan, omzetten in gedragsvoorschriften en denkgeregels voor anderen.

*

De mens zoekt zekerheid. De mens zoekt analogieën. De mens zoekt harmonie. Zelfs in de grootste chaos.

*

Astrofysici claimen weliswaar de meest intelligente representanten van de menselijke soort te zijn, maar ook zij worden uitsluitend gedreven door het verlangen naar een harmonisch universum. Bij elke gevonden afwijking,

het deviante gedrag van een of ander rondslingerend deeltje, astrofysici haten dat en hebben altijd een full-time werkster in dienst, een werkster die overigens zelden veel heeft te doen want astrofysici ruimen altijd hun rommel op, sterker zelfs, ze maken nauwelijks rommel, wringen zij zich net zo lang in allerlei bochten totdat ze na hard werken, toeval bestaat niet meer in dit gezelschap, een vallende appel heeft geen van hen ooit gezien, bovendien huldigen ze het calvinistische principe dat een Nobelprijs moet worden verdiend, een theoretisch wangedrocht met een rottende Januskop hebben geconstrueerd.

*

Maar het zijn niet alleen de astrofysici. Vanuit de exacte wetenschap is een methodologische zedingsijver ontplooid waarvoor geen enkele tak van wetenschap zich een struisvogel heeft durven betonen. Met een misselijkmakende eerlijkheid.

*

"In grote lijnen kan geconcludeerd worden dat het model op zijn minst ondersteuning geniet op basis van de empirie. Er worden voornamelijk samenhangen gevonden, die het model ondersteunen. Er worden niet of nauwelijks samenhangen gevonden die het model tegenspreken of die niet verklaard kunnen worden. De gevonden samenhangen leveren echter geen erg nieuwe inzichten op."

*

Contrast scherpt het inzicht. De grenzen van het contrast nader onderzocht.

*

Wetenschapper en kunstenaar vormen een merkwaardig paar. Door de eeuwen heen hebben zij een spel gespeeld van aantrekken en afstoten, van wederzijdse fascinatie en verguizing. Ergens in de Romantiek is dit precaire evenwicht voorgoed verstoord. Daar waar de wetenschapper trouw bleef aan zijn eigen code en volhardde in zijn gestructureerde zoektocht naar causaliteit, samenhang en verklaring, daar voedde de kunstenaar zich meer met de geest uit de fles en begon allengs vaker genoeg te nemen met de bewonderenswaardige schoonheid van eendagsvliegen. Naarmate de kunstenaar zijn zelfbevestiging meer ontleende aan toevallige vondsten, groeide de kloof met de steeds eenzamer wordende wetenschapper. Die kloof liet de kunstenaar koud. Hij cultiveerde zelfs de invloed van het toeval en deed een steeds ongegeneerder beroep op een conceptuele ex post legitimering van zijn twijfelachtige producten. Pas de laatste jaren, aan het einde van de twintigste eeuw, begint het er op te lijken dat de kloof tussen beide, ooit maatschappelijk zo verbonden maar geleidelijk aan steeds meer van elkaar vervreemde, beroepsgroepen kleiner wordt. Oorzaak hiervan is niet zo zeer een koerswijziging van de kunstenaar, integendeel, wanneer er één beroepsgroep is die koketteert met het gebrek aan tucht, discipline en principes, dan is het wel de kunstenaarskolonie, nee, het zijn de wurgende bezuinigingen die de wetenschapper op

het spoor van de kunstenaar hebben gezet. Publiceren! Scoren! Verkopen! Marketing! De beste barometer voor deze betreuenswaardige ontwikkeling is de nog steeds toenemende populariteit van het begrip serendipiteit; de moderne wetenschapper zoekt iets, vindt iets anders, waant zich kunstenaar en laaft zich aan de vrijblijvende instemming voor zijn wekelijkse column. Met een zwarte viltstift maakt hij het lemma onleesbaar in zijn woordenboek.

*

De wetenschapper en de kunstenaar die beweren dat ze altijd hun materiaal laten spreken, een zeldzaamheid, dat het uitgehouwen beeld al verborgen zat in de steen, doen dit uit verlegenheid en bescheidenheid, maar ook omdat ze hun eigen creativiteit niet kunnen verklaren.

*

Het vooruitgangsgeloof is diep doorgedrongen in de geesten van de wetenschapper en de kunstenaar. 'Normal science' zou tegenover 'revolutionary science' staan, 'mainstream' tegenover 'avant-garde'. Maar nog steeds dijt het heelal verder uit en is de analogie tussen zwart gat en zwart vierkant niet duidelijk.

*

Verborgene kwaliteiten. De wetenschapper is evenals de kunstenaar maatschappelijk volledig aangepast, maar daar waar de laatste doet alsof hij zich hieraan probeert te onttrekken, probeert de eerste elke vluchtpoging te onderdrukken.

*

De wetenschapper is gedwongen te vertrouwen op cijfers. De kunstenaar weet zich op dit vlak superieur, hij weet dat de grote emoties van het leven op geen enkele wijze in getallen kunnen worden uitgedrukt. Behalve in zijn omzet.

*

Kunstenaars opereren, vanuit een misplaatste behoefte aan identificatie, weliswaar soms in groepen, maar kunst maken blijft een volstrekt individuele activiteit. Men dient zich te hoeden voor kunstzinnige groepsproducten, de *écriture automatique* brouwsels van de Breton clan zijn leuk, maar niet goed, mooi, vernieuwend of ontroerend. Wetenschappers daarentegen verschuilen zich graag achter elkaars rug of naam en brengen schaamteloos een boek uit met zes of meer auteurs.

*

Wetenschappers evalueren herhaaldelijk hun eigen vindingen en die van hun collega's, onder het mom van het leveren van een mogelijke bijdrage aan de vooruitgang van de wetenschap worden evaluaties en meta-analyses losgelaten op soms nauwelijks volgroeid gedachtengoed. Voor kunstenaars is echter de romantische zucht naar vernieuwing het leitmotiv om met een slepende tred de afstand tussen kroeg, waar het laatste succes wordt gevierd, en atelier, waar nieuwe lauwerkransen zijn te verdienen, te overbruggen.

*

Wetenschappers zijn in principe eerlijk en nuchter, nooit zal een drol voor een trouvaille worden verkocht, als een onderzoek na maanden of jaren van ploeteren en proberen (Beckett: try, fail, try again, fail better) niets heeft opgeleverd, dan zijn ze, tot voor kort althans, niet te beroerd om dat op de kaft van het boek te zetten. Kunstenaars hoort men in zo'n situatie niet, zij kiezen vluchtwegen; de idiosyncratische methode, ik en mijn kunst zijn uniek of de vlucht-vooruit-methode, de omstandigheden, ja, wat ik toen maakte was misschien niet zo goed als jullie van me gewend zijn, maar ja, weet je wel, vrouwen, coke, kunstmarkt, maar als je eens zou zien waar ik nu mee bezig ben ...

*

Eerste stelling. Een wetenschapper zou een kunstenaar moeten zijn. Creatief. Ongebonden. Schaamteloos.
Tweede stelling: een kunstenaar zou een wetenschapper moeten zijn. Gedisciplineerd. Integer. Rationeel.

*

En wat doet hij. Is hij wetenschapper, trouw aan de zoektocht naar waarheid. Of is hij kunstenaar, bezig met een andere zoektocht en waarheid. Hij maakt een stapel van zijn talenten. Hij is de hink-stap-springer die nog tijdens de aanloop aarzelt over de volgorde van de drie handelingen, over het been waarmee hij zich zal afzetten, over het gedicht dat hij tijdens het zweven door de lucht zal declameren, over het punt waar hij na een geslaagde rondvlucht door het stadion zal landen.

*

Is hij uit op verzoening. Tussen hoofd en hart. Nee, hij moet kiezen. Hij kiest iets anders.

*

Opeens staat het hem helder voor ogen. Er is een beroepsgroep die het beste van beide werelden in zich verenigt. Het zijn niet de kunstenaars die zich beroepen op een levenslang volgehouden onderzoeksprogramma waarvan de steriliteit zelfs door de paus wordt geprezen, het zijn niet de astrofysici die theorieën noch telescopen nodig hebben om een fractaal te construeren dat kan wedijveren met het eerste het beste geknoopte tafelkleed in een Tweede Exloërmonds café, het zijn niet de management goeroes die de oerknal imiteren met een zelfbevestigende best-selling oerkreet, het zijn helaas ook niet de Moeder Teresa's, de enigen op de wereld die nog in staat zijn tot een koppeling tussen het goede en het mooie, nee, het zijn de optiehandelaren die opererend vanuit een volstrekt abstract multi-dimensionaal vacuüm een volledig virtuele wereld van eenvoud en verwarring hebben opgebouwd die alleen al vanwege de fascinerende combinatie van snelheid, rijkdom en durf de zielige spaarders aan hun voeten hebben gekregen. De ideale belichaming van ijdelheid, hebzucht en postmodern handelen.

*

Hij weet het. Hij belegt zijn zegeningen. In een boek.

*

Colofon

Ars longa, scientia brevis verschijnt ter gelegenheid van de benoeming van Paul Bekker tot bijzonder hoogleraar in de inferentiële econometrie. *Ars longa, scientia brevis* is een voorpublicatie van TA, het boek dat voor het jaar 2000 moet worden voltooid. De oplage bestaat uit een select aantal exemplaren.